

BOSNIË EN HERZEGOVINA

Historische inleiding:

Conflict en misdaden in Ex-Joegoslavië

Bosnië en Herzegovina was achtereenvolgens Romaans, Slavisch, Hongaars, Ottomaans, Oostenrijks-Hongaars en Joegoslavisch. Die lange geschiedenis heeft ervoor gezorgd dat de bevolkingsgroepen, die weliswaar allemaal Servo-Kroatisch spreken, soennitische moslims, katholieke of orthodoxe christenen geworden zijn.

De geschiedenis van Bosnië wordt gekenmerkt door meerdere oorlogen en dictaturen. Het land kreeg dan ook doorheen meerdere conflicten vorm. Tegenwoordig is het een groeieland in het voormalige Joegoslavië, waar verschillende historische breuklijnen doorheen lopen en waar de spanningen door de politiek nog op de spits worden gedreven.

Algemene gegevens¹

Officiële benaming:

Bosnië en Herzegovina

Hoofdstad:

Sarajevo

Oppervlakte:

51.129 km² (1,6 keer zo groot als België)

Geografische ligging:

Zuid-Europees land, gelegen op het Balkanschiereiland en omringd door Kroatië, Servië en Montenegro.

Bosnië is een heel bergachtig land, dat bijna helemaal ingesloten ligt.

Het land heeft een 20 km lange kustlijn langs de Adriatische Zee.

Bevolking:

3,752 miljoen inwoners

Regeringsvorm:

Parlementaire federale republiek die uit twee entiteiten bestaat: de Kroatische Moslimfederatie van Bosnië en Herzegovina en de Servische Republiek (Republika Srpska)

Staatshoofd:

Collegiaal presidentschap met beurtrol, dat wordt verdeeld tussen

Zeljko Komsic (Kroaat),
Bakir Izetbegovic (Bosniak) en
Nebosja Radmanovic (Serviër)

Index van de menselijke ontwikkeling (HDI):

74e/187 landen

Inwoners:

Bosniakken (44 %), Serviërs (31 %),
Kroatien (17 %),...²

Officiële talen:

Bosnisch, Servisch en Kroatisch

Natuurlijke rijkdommen:

Steenkool, ijzer, zink, nikkel, mangaan, bossen, koper, chroom, lood, hydro-elektrische energie

¹ UNDP 2011

² Cijfers van de volkstelling van 1991.

OP DE GRENS VAN TWEE RIJKEN

Na de ineenstorting van het Romeinse rijk vestigden eerst de Goten en daarna Slavische groepen zich in het land. Een deel van de Slavische bevolkingsgroepen werden christelijk onder bescherming van de Katholieke Kerk te Rome, terwijl een ander deel van de bevolking aanhanger werd van de orthodoxe leer van Constantinopel. Het christendom was in die periode langzaam maar zeker gesplitst in twee verschillende richtingen: de westelijke katholieken enerzijds en de oostelijke katholieken anderzijds. Die opdeling leidde niet tot godsdienstoorlogen, maar Bosnië en Herzegovina lag wel precies op de grens tussen beide rijken, waardoor de bevolking zowel door het Oosten als door het Westen werd beïnvloed.

Nadat het land in 1166 Byzantijns was geworden, brak bij de Slavische bevolking een grote opstand uit. Bosnië en Herzegovina zou in het middelpunt van die religieuze en politieke opstand komen te liggen. Een deel van de Slaven in de streek volgde immers de religieuze doctrine die door pope Bogomil werd gepredikt (en die zou leiden tot het Kathaarse Kerk in Frankrijk). De volgelingen van Bogomil streefden naar een onafhankelijk koninkrijk en slaagden er in 1180 ook in om die droom te verwezenlijken. Het Koninkrijk Rama, het eerste onafhankelijke Bosnië, zou 23 jaar blijven bestaan. Intussen was de leer van Bogomil echter tot ketterij verklaard door de Kerken. In **1203** veroverde het **katholieke Hongarije** het land en verplichtte de bewoners om zich te bekeren tot het katholieke of het orthodoxe christendom.

OTTOMAANSE EN OOSTENRIJKSE PERIODE

Ongeveer driehonderd jaar lang zouden het Oostenrijks-Hongaarse Rijk en het Ottomaanse Rijk in Oost-Europa om de heerschappij strijden. De frontlijn liep precies waar tegenwoordig Bosnië ligt. Die lijn zou overigens ook de breuklijn vormen tussen geloofsovertuigingen. Bosnië werd in deze context zwaar onder druk gezet door zijn twee machtige burenen.

In 1463 vielen de Ottomaanse Turken het Balkangebied binnen en brachten de islam mee. Overwonnen volkeren hoefden zich niet te bekeren, maar niet-moslims kregen geen enkel recht en geen enkele macht in de nieuwe structuur.

In de periode van 1463 tot 1483 bekeerde een derde van de bevolking, onder wie de grote meerderheid van de volgelingen van Bogomil, zich tot de islam, terwijl de andere bevolkingsgroepen in de regio (Kroaten en Serviërs) liever hun eigen godsdienst trouw bleven – katholiek in het geval van de Kroaten en orthodox in het geval van de Serviërs. Toen het Ottomaanse Rijk in verval raakte ten gevolge van het conflict met Rusland, sloegen de Europese naties in 1878 de handen in elkaar op het Congres van Berlijn om te beslissen over het lot van de Balkanlanden.

Bosnië en Herzegovina viel daardoor onder de rechtsmacht van het Oostenrijks-Hongaarse Rijk, dat het land in 1908 annexeerde. Tijdens die periode wonnen de verschillende soorten nationalisme aan kracht – en dan vooral het Servische nationalisme³.

De conflicten tussen de Oostenrijks-Hongaarse overheid en de Serviërs leidden op 28 juni 1914 in Sarajevo tot de moord op aartshertog Franz-Ferdinand van Habsburg, de troonopvolger voor het Oostenrijks-Hongaarse Rijk. Deze moord vormde een van de aanleidingen tot het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog.

JOEGOSLAVISCHE PERIODE

Vanuit antropologisch standpunt bekeken hebben de Serviërs, Slovenen, Bosniakken en Kroaten dezelfde roots. Ze spreken allemaal dezelfde taal en het zijn allemaal Zuid-Slaven. Toen na afloop van de Eerste Wereldoorlog het Ottomaanse en het Oostenrijks-Hongaarse Rijk werden ontmanteld, kreeg het nieuwe land overigens een naam die op dat gegeven gebaseerd was. Joego-Slavië betekent letterlijk het land van de Zuid-Slaven.

Joegoslavië werd gesticht volgens het rechtsprincipe van het zelfbeschikkingsrecht van de volkeren – een principe dat na afloop van de Eerste Wereldoorlog in 1918 door de Amerikaanse president Woodrow Wilson was geïntroduceerd. Het land zou eerst een monarchie zijn (het Koninkrijk van Serviërs, Kroaten en Slovenië in 1918 en vervolgens het Koninkrijk Joegoslavië in 1929). Het grote probleem tijdens de periode van het eerste Joegoslavië was de invoering van een gecentraliseerde eenheidsstaat in de handen van de Serviërs. Dit druiste in tegen de voorkeur voor het federale en gedecentraliseerde idee bij andere groepen binnen de staat. Dit leefde vooral bij de Kroaten, maar ook bij andere groepen die niet werden erkend, zoals de Bosniakken (overwegend moslims).

Tijdens de Tweede Wereldoorlog, in 1941, werd het Koninkrijk Joegoslavië ontmanteld. Het land werd toen ook bezet door het Duitse leger.

De ustasja's, Kroatische nationalist, namen toen nazi's op in de regering van een nieuw grondgebied: de onafhankelijke Kroatische staat, die zich over Bosnië en Herzegovina en het huidige Kroatië uitstreckte.

³ De Servische nationalist eisten onder meer de vereniging met het naburige Servië.

De ustasja's voerden toen een bloederige dictatuur in, waarbij ze niet alleen de (orthodoxe) Serviërs, Joden, Sinti en Roma vervolgden, maar ook de moslims en Kroaten die het regime niet gunstig gezind waren. In die periode ontstonden ook twee verzetsbewegingen: de Chetniks (Servische royalisten) en de partizanen, communisten onder leiding van de Kroaat Tito.

Na afloop van de oorlog in 1945 en de overwinning van de Partizanen greep maarschalk Tito de macht. Een jaar later, **in 1946**, werd de **Federale Volksrepubliek Joegoslavië** opgericht. Die republiek bestond uit zes kleinere republieken (Bosnië-Herzegovina, Kroatië, Macedonië, Montenegro, Servië en Slovenië) en verleende in haar grondwet meer autonomie aan de republieken op onder meer het vlak van de taal en het overheidsperoneel. Maarschalk Tito hoopte op die manier de etnische spanningen te kunnen verlichten en de nationalistische machten gunstig te stemmen door de gelijkheid van de naties uit te roepen.

In 1963 werd de naam socialistische federale republiek Joegoslavië officieel ingevoerd. Het land zou door Tito worden geleid tot aan zijn dood in 1980.

De strategie van Tito leek aanvankelijk te werken, maar na de val van de Berlijnse Muur in 1989 verloor de communistische ideologie snel aan aantrekkingskracht. De nationalistische idealen en kwesties bleven wel bestaan. Met de dood van Tito en de val van de liga was de ontmanteling van Joegoslavië dan ook onvermijdelijk – zeker in een context van een economische crisis. In Joegoslavië, dat niet meer beschikte over een sterke centrale uitvoerende macht, evolueerde de toestand op korte termijn naar een politieke patstelling. Er waren hervormingen nodig, maar de decentralisatie en het zelfbeheer vertraagden de besluitvorming. Bovendien leken de belangen van de afzonderlijke republieken niet met elkaar te verzoenen.

De parlementaire verkiezingen van 1990 leidden tot de vorming van een parlement dat werd overheerst door drie nationalistische partijen, die op etnische criteria waren gebaseerd en die een coalitie vormden om de communisten⁴ van de macht te verdrijven.

In 1991 viel de federale republiek uiteen. Op 26 juni 1991 riepen de republieken Kroatië en Slovenië hun onafhankelijkheid uit en braken er gevechten uit in de Servische streken van Kroatië. In oktober verklaarde Macedonië zichzelf onafhankelijk. In de praktijk betekende dit dat Servië en Montenegro de federale macht in handen hadden, nadat de andere nationaliteiten waren vertrokken. In januari 1992, tijdens een staakt-het-vuren tussen de Kroaten en de Serviërs, werd de onafhankelijkheid van Slovenië en Kroatië erkend.

Bosnië werd op dat moment met een dilemma geconfronteerd: in een Joegoslavië blijven dat door Serviërs werd gedomineerd of zelf haar onafhankelijkheid uitroepen, met het risico dat de interne spanningen daardoor nog zouden oplopen.

Op 29 februari 1992 werd een referendum georganiseerd met de vraag of Bosnië nog in de Joegoslavische federatie moest blijven (keuze van de meerderheid van de Serviërs) of moest proberen om onafhankelijk te worden (keuze van de meerderheid van de Bosniakken en de Kroaten). De Serviërs van Bosnië boycotten het referendum, hoewel de meeste deelnemers aan het referendum (68 %) uiteindelijk voor de onafhankelijkheid stemden. Na de

internationale erkenning van de onafhankelijkheid van Bosnië en Herzegovina door de Europese Gemeenschap en de Verenigde Staten op 6 april 1992 werd het federale Joegoslavische leger verplicht om het grondgebied van Bosnië en Herzegovina te verlaten. Die gebeurtenissen leidden tot een escalatie van de spanningen. **Op 6 april 1992 brak de oorlog uit in Sarajevo.**

ONAFHANKELIJKHEID EN OORLOG

Kort na de bekendmaking van de resultaten wierpen bewapende Servische militanten barricades op in en rond Sarajevo.

Dezelfde dag kwamen ook 60.000 mensen op straat om te betogen voor vrede. De sluipschutters van de Bosnisch-Servische leider Radovan Karadzic schoten op de menigte die tegen zijn plannen gekant was.

Het beleg van Sarajevo (1992-1996) zou uiteindelijk de langst durende belegering in de moderne oorlogsgeschiedenis worden. Deze oorlog was erop gericht om het grondgebied te veroveren van de nieuwe onafhankelijke staat. De militaire strategie die daarbij werd toegepast, bestond erin om overal waar een Kroaat woonde, een territorium in te voeren onder Kroatische soevereiniteit en overal waar een Serviër woonde, een Servische soevereiniteit in te voeren. In overeenstemming met deze logica werden alle niet-Servische bewoners met geweld verdreven of gedood: een duidelijk voorbeeld van etnische zuivering. Het uiteindelijke doel van de Bosnisch-Servische politieke en militaire leiders bestond erin om een «Groot-Servië» te stichten, waarvan het grondgebied zich ononderbroken zou uitstrekken van Kroatië aan de ene kant tot Servië aan de andere kant.

Tijdens het conflict zouden in drie jaar tijd (van 1992 tot 1995) meer dan 100.000 doden vallen en zouden meer dan drie miljoen mensen in ballingschap worden gedreven.

In die periode werd de bevolking uit de steden verdreven door geweld, massale verkrachtingen, martelingen, herhaalde bombardementen op burgerdoelwitten en gevangenkampen. De Europese en Amerikaanse regering bleken niet bij machte om de massamoorden een halt toe te roepen⁵.

⁴ Deze nationalistische partijen werden ondersteund door bepaalde lidstaten van de Europese Gemeenschap, zoals Duitsland en Italië.

⁵ Deze oorlog was het eerste conflict na de Koude Oorlog in Europa. De toestand in het voormalige Joegoslavië bracht de Europese Unie aan het wankelen. Die slaagde er maar niet in om greep te krijgen op de conflicten in het gebied. De Unie had toen geen gemeenschappelijk buitenlands en veiligheidsbeleid en ook geen militaire capaciteit om interventies uit te voeren. Ze was dan ook afhankelijk van de Verenigde Staten. De politieke rol van de Europese Unie bleef daardoor heel beperkt. De Europeanen, en dan meer bepaald Frankrijk, Groot-Brittannië, Nederland en Italië, namen wel deel aan de NAVO-missies en stuurden onder VN-vlag soldaten naar het gebied.

Op 11 juli 1995 namen de Bosnisch-Servische troepen onder leiding van Radovan Karadzic en Ratko Mladic de enclave Srebrenica in – een zone die de Verenigde Naties nochtans had beloofd om te beschermen⁶. Tijdens de volgende dagen worden meer dan 8.000 moslimmannen (inclusief kinderen en ouderen) geëxecuteerd. Na deze massamoord, de ergste die sinds 1945 op Europese bodem werd gepleegd, reageerden de westerse landen eindelijk. Zij dwongen de strijdende partijen kort daarna om een vredesakkoord te sluiten. Dat akkoord werd in december 1995 ondertekend in Dayton (Ohio, Verenigde Staten).

EINDE VAN DE OORLOG EN TOESTAND NA DE CONFLICTEN

De akkoorden van Dayton verdeelden Bosnië-Herzegovina in twee autonome entiteiten:

- De Federatie van Bosnië en Herzegovina (51 % van het grondgebied en 70 % van de bevolking);
- De Servische Republiek, die ook wordt aangeduid met de naam Republika Srpska (49 % van het grondgebied en 25 % van de bevolking).

De akkoorden bevestigden politiek de grenzen die militair waren verkregen en bevestigden op die manier de resultaten van de etnische zuivering!

In het kader van de vredesakkoorden van Dayton werd een internationale troepenmacht onder leiding van de NAVO naar Bosnië gestuurd om er de vrede te bewaren (IFOR), om de militaire aspecten van de akkoorden uit te voeren en om het einde van de vijandelijkheden te waarborgen. De doelstellingen van de IFOR werden globaal gesteld bereikt, maar de toestand bleef niettemin onstabiel.

De NAVO besliste daarom om in december 1996 een troepenmacht naar het land te sturen om de toestand te stabiliseren (SFOR). Die kreeg de opdracht om op het vlak van de veiligheid de nodige voorwaarden te creëren voor de heropbouw van de maatschappij en het politieke systeem. De EUFOR (troepenmacht van de Europese Unie) nam in december 2004 het werk van de SFOR over.

Intussen riep de VN-Veiligheidsraad in 1993 het **Internationaal Oorlogstribunaal voor het voormalige Joegoslavië (ICTY)**⁷ in het leven, dat de opdracht kreeg om de personen te berechten die verdacht werden van verantwoordelijkheid voor de genocide, misdaden tegen de mensheid en oorlogsmisdaden⁸ die sinds 1991 in het voormalige Joegoslavië waren gepleegd. Het ICTY stelde 161 individuele personen in beschuldiging en veroordeelde verschillende kopstukken (grotendeels Serviërs) wegens oorlogsmisdaden, genocide en misdaden tegen de mensheid. De bekendste daarvan waren Radislav Krstic, de Bosnisch-Servische generaal die de aanval op Srebrenica leidde aan de zijde van Ratko Mladic (de leider van het Bosnisch-Servische leger, die levenslang kreeg voor genocide), Radovan Karadzic (de politieke leider van de Serviërs in Bosnië tijdens de oorlog, wiens proces in oktober 2009 begon) en Slobodan Milosevic (de voormalige president van Joegoslavië, die vóór het einde van zijn proces, dat in 2002 was begonnen, in 2006 in zijn cel overleed).

In 2006 deed het Internationaal Gerechtshof een uitspraak die de massamoorden van juli 1995 in Srebrenica als daden van genocide bestempelden. Men stelde dat Servië een inbreuk had gepleegd op het Verdrag inzake de Voorkoming en de Bestrafing van Genocide, doordat het land geen onderzoek had verricht naar de genocide, niet had geprobeerd om de genocide te voorkomen en niets had ondernomen om de daders van die misdaad te bestraffen.

Kroatië en Servië hebben zich intussen verontschuldigd voor de gruweldaden die tegen de Bosnische Serviërs werden gepleegd.

Bosnië en Herzegovina is vandaag nog altijd getekend en getraumatiseerd door dit conflict, dat bij alle betrokken partijen in totaal meer dan 100.000 slachtoffers heeft gemaakt. Het land is daardoor nog altijd verdeeld door politieke, religieuze en etnische breuklijnen waar de Akkoorden van Dayton geen antwoord op geboden hebben.

⁶ De NAVO voert sinds februari 1994 interventies uit in Bosnië en Herzegovina op verzoek van de VN en ter ondersteuning van de VN-vredesmacht (UNPROFOR), die al sinds het begin van de Joegoslaviëse crisis in 1992 in de regio aanwezig was.

⁷ cf. Themafiche: Inleiding tot het internationaal strafrecht.

⁸ cf. Themafiche: Internationale misdaden

Bronnen

- Pierre-Yves Condé, *L’Affaire du génocide*. Bosnie et Serbie devant la Cour internationale de Justice ou la dénonciation à l’épreuve du droit international, *Droit et cultures* (online), 58, 200-2, pp. 109-140, online geplaatst op 6 juli 2010 en geraadpleegd op 7 maart 2013. URL: <http://droitcultures.revues.org/2126>
- Le Nouvel Observateur: <http://leplus.nouvelobs.com/contribution/520882-guerre-de-bosnie-vertes-historiques-pour-comprendre-le-conflit.html>
- Internationale post: <http://www.courrierinternational.com/dossier/2012/11/08/quand-la-bosnie-etait-en-guerre>
- Laurence Robin-Hunter, Le nettoyage ethnique en Bosnie-Herzegovine: buts atteints?, *Revue Géographique de l’Est* (online), vol. 45/1 | 2005, pp. 35-43, online geplaatst op 19 mei 2009, geraadpleegd op 6 maart 2013. URL: <http://rge.revues.org/580>